

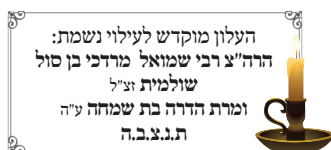
מפעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעור שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקמים ואברכים עמלי תורה

יום א' כ"ד כסליו - שבת א' טבת תשפ"ב

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית ז"ל
ומרת הדרה בת שמחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת תענית ט"ז כ"ב

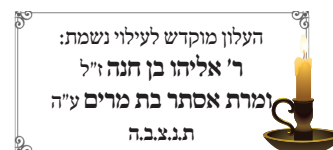
כתב הר"ן, שמה שאמרו שהולכים לבית הקברות, היינו שכל העם הולכים לבית הקברות, אבל אין מוציאין את התיבה והספר תורה לבית הקברות אפילו של ישראל, וק"ו של עכו"ם, ושלא כמנהג המקומות שמוציאין את התיבה לבית הקברות ומתפללים שם. והביאו הב"י. ואפשר שלזה רמז השו"ע בלשונו שכתב "יוצאים כל העם לבית הקברות", ורוצה לומר דוקא העם, ולא התיבה וספר התורה.

ת"ר אם יש זקן אומר זקן, ואם לאו אומר חכם, ואם לאו אומר אדם של צורה...

ומסקינן דהכי קאמר, אם יש זקן והוא חכם אומר זקן והוא חכם, ואם לאו אומר חכם, ואם לאו אומר אדם של צורה. וכתב רש"י [ד"ה אדם], דאדם של צורה הוא "בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב", וכן כתבו התוס' [ד"ה אדם]. אולם הרא"ש [סימן כ"ב] כתב, דאדם של צורה היינו תלמיד חכם שלא גמיר כחכם, או אדם של צורה היינו אדם שראוי למנותו להיות פרנס על הציבור, וכמו שאמרו בגמ' לעיל [דף י' ע"ב] איזהו יחיד כל שראוי למנותו פרנס על הציבור, ופירש הרא"ש "כלומר מצוייר הוא על החכם בכך, ועומד לקבל גדולה". ונראה שלפי הפירוש השני של הרא"ש דחכם הוא מי שראוי למנותו פרנס על הציבור, הוא חשוב יותר מתלמיד

כטעם זה שהוא המיקל. אך אכתי צ"ע דלכא"ו אם אפשר בקל להחמיר ראוי להחמיר לילך אצל קברי ישראל וכמ"ש המ"א, והיה להם להזכיר דבר זה, וצ"ע.

שבוע פרשת וישב-מקץ חנוכה

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

דף ט"ז

חד אמר הרי אנחנו חשובים לפניך כמתים, וחד אמר כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים, מאי בינייהו איכא בינייהו קברי עכו"ם...

כתב הטור [סימן תקע"ט] "ויוצאין לבית הקברות להתחנן, כלומר הרי אנו כמתים אם לא תרחם עלינו". וכיו"ב כתב הרמב"ם [פ"ד מהל' תעניות הי"ח], ומשמע שפוסקים להלכה שזה הטעם, ולפי"ז אפשר לצאת גם לקברי עכו"ם.

והשו"ע [סימן תקע"ז ס"ג] כתב, "שבע תעניות האלו אחר שמתפללים, יוצאים כל העם לבית הקברות, ובוכים ומתחננים שם, כלומר הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרככם". עכ"ל. וכתב הרמ"א "ולפי"ז אם אין קברי ישראל הולכים על קברי נכרים". עכ"ל. ומשמע מדבריו שלכתחילה יש לילך על קברי ישראל, ואם אין קברי ישראל הולכים על קברי עכו"ם. והמ"א [ס"ק י"א] כתב, שבגמ' נזכר עוד טעם כדי שיבקשו עלינו המתים רחמים, ולפי"ז אין לילך לקברי עכו"ם, וכן מוכח מהנוסחא שאומרים כשהולכים לבית הקברות בערב ר"ה ובערב יוה"כ. והמשנ"ב [ס"ק י"ד] הוסיף עוד, דבמקומות שמעמידין גלולים על קבריהם בודאי אין נכון להתפלל שם. *

א ולכא"ו צ"ע בדעת הטור והשו"ע, אמאי סתמו שהטעם הוא כאילו אנו מתים ולא חששו לילך לכתחילה אצל קברי ישראל, ונראה דכיון שדין זה הוא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא סתמו

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"ג, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס 20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרבבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמונחית יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של 1,000\$ תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורס זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם 1,000\$ וחצי עמוד 500\$, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

חכם, שהרי לעיל [שם] אמרינן דיחידים הוו טפי מתלמידים, ועל יחידים אמרינן שראוי למנותן פרנס על הציבור. ויחידים הם טפי מתלמידי חכמים ופחות מחכם, שהרי אמרינן דאם אין חכם אומר אדם של צורה, ומוכח שאדם של צורה הוא פחות מחכם.

והטור [סימן תקע"ט] כתב "ואחר כך מעמידין ביניהם זקן שהוא חכם, לא היה שם זקן שהוא חכם, מעמידין זקן או חכם, אין שם לא זה ולא זה, מעמידין החכם שביניהם". עכ"ל. והקשה הב"י, דמשמע בטור שאם אין שם זקן שהוא חכם מעמידין או חכם או זקן שאינו חכם, וזה תמוה דבגמ' מוכח שאין להקדים זקן שאינו חכם לחכם, שהרי הגמ' שאלה "אטו זקן דקאמרי אע"ג דלאו חכם הוא", וכן כתב הרמב"ם [פ"ד מהל' תעניות ה"ב]. ולכן כתב הב"י שיש להגיה בדברי הרא"ש ולגרוס, "לא היה שם זקן שהוא חכם מעמידין חכם, אין שם לא זה ולא זה מעמידין החכם שביניהם". וכוונת הטור היא שיש להעמיד את מי שידוע יותר מכולם, ואע"פ שאינו חכם לפי האמת.

כתב הרא"ש [סימן כ"ב], שבירושלמי הקשו וכי מכיון שהוא מתמנה על הציבור הוא מתפלל ונענה, ותיצו כיון שהוא מתמנה על הצבור ונמצא נאמן כדי הוא דמצלי ומתענה. ופירש הרא"ש, דכיון שהוא נאמן בשליחות הקהל, ומוסר נפשו לעמוד בפרץ להגן בעדם, כדאי שהוא שיענה מן השמים בעד הקהל. וכתב הרא"ש שבתוספתא [פ"א] תניא איזהו יחיד כל שמינוהו ב"ד פרנס בדבר צער.

להלכה כתב השו"ע [סימן תקע"ט ס"א], "...ואחר כך מעמידים ביניהם זקן חכם, והם יושבים, לא היה שם לא זקן ולא חכם, מעמידין אדם של צורה ואומר לפנייהם דברי כיבושים וכו'". והמשנ"ב [ס"ק ז'] הביא את ג' הפירושים מהו אדם של צורה וכו' ל.

אמר רב חסדא זהו שביתו ריקם מן העבירה...

כתב רש"י "שאיין חמס וגזל בביתו", והרמב"ם [פ"ד מהל' תעניות ה"ד] כתב, "ולא יהיה בבני ובבני ביתו וכל קרוביו והנלוים עליו בעל עבירה, אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו". עכ"ל. והביאו הטור [סימן תקע"ט]. וכתב הב"י, שהרמב"ם פירש שביתו ריקם מן העבירה, היינו בניו ובני ביתו וכו', כי אין לומר שזה בא ללמד שצריך שהוא עצמו יהיה ריקם מן העבירה, שזה נלמד כבר ממה שאמרו שלא יצא עליו שם רע בילדותו, ואם בילדותו כן כל שכן בשעה שיוורד לתיבה. ובשו"ע [סימן תקע"ט ס"א] פסק את פירוש הרמב"ם.

על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו וכו' בא"י גואל ישראל...

כתב הר"ן, שיש שהקשו מ"ט אין אומרים בתעניות האחרונות, את ברכת "עננו" שהיא תפילת תענית, ואין זה

קושיא, שהרי מוסיפין שש ברכות, וברכות אלו עומדות במקום תפילת עננו. ועוד שבאחת מן הברכות הוא חותם בחתימת עננו, שהרי חותם "בא"י העונה בעת צרה". ולפי"ז יוצא שבתעניות הראשונות מוסיף הש"צ ברכה אחת, ובאחרונות ו' ברכות. אולם הרמב"ן כתב שמה שאמרו בגמ' שמאריכין בברכת גואל ישראל היינו שאומרים בה עננו, וכתב הר"ן שאין זה ראיה, דאפשר שהאריכות היא בבקשת רחמים שיגאלם השם מצרתם. עוד כתב שבירושלמי הקשו אמאי חותמין גואל ישראל ולא גואל יצחק, ותיצו דכיון שיצחק נגאל נגאלו ישראל. ויש שלמדו מכאן שיש להאריך בברכה זו בזכותו של יצחק, ולכן הקשו בירושלמי שנחתום בגואל יצחק, ואין זה ראיה, דהטעם שהקשו בירושלמי שנחתום בגואל יצחק הוא משום שאומרים בברכה זו מי שענה את אברהם אבינו שהוא על זכותו של יצחק.

והטור [סימן תקע"ט] כתב כדעת הרמב"ן לומר עננו בברכת מי שענה.

וכתב הב"י, שהאבודרהם כתב שאומר עננו בתוך ברכת ראה נא בענינו, ואחרי כן מאריך בזכות העקידה, וחותם בא"י העונה לעמו ישראל בעת צרה, ואח"כ אומר מי שענה את אברהם אבינו וכו', וחותם בא"י גואל ישראל. והקשה הב"י דא"כ ה"ל תוספת של ו' ברכות, ובגמ' מבואר שלא היו מוסיפין אלא ו' ברכות.

וכך הנהיג רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגים כן אלא בשער המזרח ובהר הבית...

רש"י [ד"ה לא היו] פירש שזה קאי על ענית ברוך שם כבוד מלכותו, שאין לענות כן אלא בשער המזרח ובהר הבית, והם הנהיגו לעשות כן בגבולין, וכן פירש הטור [סימן תקע"ט]. וכתב המגיד משנה שכן הוא דעת האחרונים, והר"ן תמה על פרש"י למה הוזכר דבר זה רק בתעניות, הרי גם בכל השנה כולה יכלו לחלוק בכך ולומר שעונים ברוך שם וכו' במקום אמן, וזו לא אמרה אדם מעולם, שלא יהיו עונים אמן בגבולין.

והר"ן פירש שזה קאי על סדר התרועות שלא היו נוהגים כן בגבולין, ולכן לא נזכר במשנה, וכן פירש הרמב"ם [פ"ד מהל' תעניות ט"ו - י"ז].

אולם כתב הר"ן שבודאי גם בגבולין היה תקיעה או בשופר או בחצוצרות, ונחלקו הראשונים מה ההבדל בין המקדש לגבולין.

א. הרמב"ם [פ"א מהל' תעניות א' - ד'] כתב שההפרש הוא שבמקדש היו תוקעין בשופרות ובחצוצרות, ובגבולין לא היו תוקעין אלא בחצוצרות.

ב. הר"ן כתב שההפרש שבין הר הבית לגבולין הוא, שבגבולין כיון שעונים אמן היו מסיימים את הברכה עונים אמן ותוקעים, אולם בהר הבית כיון שהיו עונים ברוך שם כבוד

והקשה הר"ן דא"כ איך מתענים תענית אסתר ב"ג באדר, הרי הוא יום שלפני פורים.

והרמב"ן תירץ דכיון שי"ג היה יום ניקנור וביטלוהו משבטלה מגילת תענית, אין לאוסרו משום יום שלפני פורים, דכיון שעיקר קדושת היום בטלה, אין ראוי שתישאר לו קדושה מפני שהוא יום שלפני פורים.

והביא ראיה לזה, מהא דאמרינן בגמ' דרב נחמן גזר תעניתא בתריסר באדר, אמרו ליה רבנן יום טורינא הוא, אמר להו יום טורינא בטולי בטלוהו, הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה, ומקשינן ותיפו"ל דה"ל יום שלפני יום ניקנור, אמר רב אשי השתא איהו גופיה בטלוהו, משום יום שלפני ניקנור ניקום ונגזור. ומוכח מזה שאם בטלו את קדושת היום עצמו, אין לאוסרו משום שהוא יום שלפני יו"ט.

והר"ן דחה תירוץ זה, דשם מאותו טעם שנתבטל י"ב באדר אע"פ שהוא יום טורינא, נתבטל נמי משום שהוא יום שלפני ניקנור, והוא משום שאין ראוי לקבוע יום טוב ביום שנהרגו בו שמעיה ואחיה, אבל י"ג באדר אף שנתבטל מצד היותו יום ניקנור משום שבטלה מגילת תענית, אינו צריך להתבטל משום היותו יום קודם פורים שפורים לא בטל.

ואין לומר שבגזירת מרדכי ואסתר לא נאסרו ימים שלפניהם עד שגזרו אותן במגילת תענית, וכיון שבטלה מגילת תענית בטלו גם הימים שלפניהם, דהא בירושלמי [ה"ב] הקשו על יום ניקנור שיהיה אסור מצד שהוא יום שקודם פורים ולמה הוצרו לאוסרו משום יום ניקנור, ותיירצו שיום ניקנור נצרך לאוסרו בהספד, ומוכח שבגזירת מרדכי ואסתר נאסרו אף הימים שלפני פורים.¹

וגם מהבבלי מוכח כן, מדאמרינן דהא דתניא במגילת תענית יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר יומי פוריא אינון דלא למיספד בהון הוא לאסור את של זה בזה, ולא אמרינן דהוא לאסור את יום שלפניו, ומוכח שזה נאסר כבר בגזירת מרדכי ואסתר.

והרז"ה תירץ שבימי הפורים הימים שלפניהם אינם אסורים, משום שהם דברי קבלה וא"צ, חיזוק וכיו"ב אמרינן בר"ה [דף י"ט ע"ב] גבי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם. והר"ן דחה תירוץ מוכח דברי הירושלמי הנ"ל, דחזוין שי"ג באדר אסור מצד שהוא יום שקודם פורים, וצ"ל שמגילת אסתר לא חשיב דברי קבלה כיון שלא נאמרה ע"פ נביא, ולכן היא

ב לכאו' צ"ע מהי הוכחת הר"ן, הא י"ל דהירושלמי שמקשה שיאסר מצד יום שלפני פורים אינו מצד גזירת מרדכי ואסתר, אלא מצד דין מגילת תענית דאוסר ביום שלפניו, ומקשה למה הוצרכו לאסור את י"ג באדר משום יום ניקנור הא הוא אסור מצד יום שלפני פורים, ורוצה לומר משום מגילת תענית, ואחרי שבטלה מגילת תענית הותר אף משום יום שלפני פורים, וכמ"ש הרמב"ן וצ"ע.

מלכותו וכו', אם היו תוקעין אחרי זה היה נראה שהתקיעה היא על אמירת ברוך שם וכו', שהיא נראית כברכה בפני עצמה, ולכן היו חותמין את הברכה קודם שיאמרו מי שענה, ואחרי שענו ברוך שם וכו' אומרים מי שענה וכו' ותוקעין. או שהיו אומרים מי שענה ב' פעמים אחד קודם החתימה ואחר לאחר החתימה, ורבי חלפתא ורבי חנינא בן תרדיון הנהיגו לעשות כן בגבולין, וחכמים חלקו עליהם שאין לעשות כן רק בהר הבית שעונין ברוך שם וכו', ויש הפסק בין החתימה לתקיעה, אבל בגבולין שעונין אמן אין לעשות כן וכו"ל.

ג. המגיד משנה הביא בשם הרשב"א שבמקדש היו תוקעין גם בחצוצרות וגם בשופרות, ובגבולין היו תוקעין או בחצוצרות או בשופר, וכן הוא דעת הגאונים [חמדה גנוזה סימן קס"א] שתוקעין או בשופר או בחצוצרות. וכל זה הובא בבית יוסף [סימן תקע"ט].

נחלקו הראשונים מתי אומרים את הכ"ד ברכות.

א. הר"ן [ד' ע"ב בדפי הרי"ף] הביא שדעת רבינו חננאל שהיו אומרים כן בתפילת נעילה.

ב. הרז"ה [ברכות דף א' ע"ב] סובר שהוסיפו להם תפילה מיוחדת כעין תפילת מוסף.

ג. הרמב"ם [פ"ג מהל' תעניות ה"ז] הרמב"ן והטור [סימן תקע"ט] סוברים שבכל התפילות של התענית היו אומרים כ"ד ברכות. והובא כל זה בב"י [סימן תקע"ט].

כתב הב"י [שם] בשם הרא"ש בר"ה [פ"ד סימן י"ד], דשש ברכות שמוסיפין בתענית ציבור אינן מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע את כולן יאמר מקצתן, וכן התקיעות אם יודע לתקוע ולא יודע להריע, או יודע להריע ולא יודע לתקוע יעשה מה שיודע.

דף י"ח

איתמר רבי חייא בר אסי אמר רב הלכה כרבי יוסי, ושמואל אמר הלכה כרבי מאיר...

כתב הר"ן שלענין הלכה קי"ל כרב ורבי יוחנן שסוברים דהלכה כרבי יוסי שלפניו אסור, אך לא קי"ל כרבי יוסי במאי דאמר דבימים שנאסר בהם ההספד אסור גם לאחריו, ונמצא שבין בימים שאמרו שלא להתענות בהם ובין בימים שאמרו שלא למספד בהן, לפניו אסור לאחריו מותר.

ואמנם בר"ה [דף י"ח ע"ב] אמרינן דבטלה מגילת תענית, אולם חנוכה ופורים לא בטלי, וראיה ממה שהוצרכו לפסוק הלכה כרבי יוסי, ובודאי זה קאי על חנוכה ופורים שבהם לא בטלה מגילת תענית, ואסור להתענות בימים שלפניהם דעל שאר מגילת תענית אין צריך לפסוק הלכה בזה, שהרי בטלה מגילת תענית.

צריכה חיזוק ואוסרת אף את יום שלפניה. אך כתב שאין זה ראייה גמורה, דאפשר שהירושלמי סובר שאף דברי קבלה צריכים חיזוק, אבל לשיטת הבבלי שדברי קבלה אינם צריכים חיזוק, באמת י"ג באדר אינו אסור משום יום שלפני פורים.

ובשם הרב אלכרגלוני כתב הר"ן, שאע"ג שמדינא שמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, במגילת תענית פסקינן כדברי המיקל, כיון שקי"ל שבטלה מגילת תענית, חזינן דדעתם של חכמים לילך בה להקל. ולכן קיי"ל כשמואל שפסק דלפניו ולאחריו מותר.

אולם כתב הר"ן, שדעת הראב"ד שאף שמגילת תענית בטלה זהו רק לגבי תענית יחיד אבל אין גוזרין בימים אלו תענית על הציבור, והוכיח כן ממ"ש בגמ' דרב נחמן גזר תעניתא בי"ב באדר, ואמרו ליה יום טורינוס הוא, ואף שבטלה מגילת תענית, וא"כ מה אמרו לו, אלא ודאי מוכח שאין גוזרין לכתחילה תענית על הציבור בימים אלו.

וכתב הר"ן שלפי דבריו לא מיושב איך מתענים בי"ג באדר, וכל התירושים הנ"ל אינם מספיקים, שאין לגזור בו תענית ציבור משום שהוא יום ניקנור.

והראב"ד תירץ, שתענית י"ג באדר אינה דומה לשאר התעניות, משום שהיא זיכרון לנס שנעשה בו, ועוד שיש לה סמך מן הכתוב שאמר [אסתר ט' ל"א] "וכאשר קימו על נפשם דברי דברי הצומות", והיינו שקיבלו להתענות בי"ג באדר.

אולם הר"ן הקשה על דבריו, שלא משמע שתענית י"ג באדר היא תענית קבועה, והוכיח כן ממסכת סופרים [פי"ז ה"ד]. ומה שכתוב דברי הצומות אין הכוונה לתענית י"ג באדר, אלא לשאר התעניות, ופירוש הכתוב הוא שכמו שקבלו עליהם לעשות משתה ושמחה בימי הטובה, כן קבלו עליהם לעשות צומות בימי הרעה, ומכל מקום כתב שלשון הכתוב "דברי הצומות וזעקתם" משמע דקאי על תענית אסתר שהיא תענית לזעקה ולא כשאר התעניות שהם לאבל.

והר"ן חולק על הראב"ד וסובר שכיון שבטלה מגילת תענית מותר לגזור בו אף תענית ציבור, והוכיח כן מהגמ' בר"ה [דף י"ח ע"ב]. ודחה את הוכחת הראב"ד מסוגיין, דמה שאמרו לו יום טורינוס הוא, רצו לעמוד על דעתו אם משום שבטלה מגילת תענית גזר בו תענית, ואהדר להן דאפילו למ"ד לא בטלה יום טורינוס בטל.

ודעת הרא"ש [סימן כ"ד] כדעת הראב"ד, דאף שבטלה מגילת תענית אין לגזור בו תענית ציבור.

וכמה היא התחלה רב אחא אמר שלש, רב אסי אמר אחת... הלכה מתענה ומשלים...

ופסק הטור [סימן תקע"ב] דבאחת היא התחלה ומתענה ומשלים, וכתב הב"י שבפסקי תוספות [פ"א דתענית אות כ"ז] איתא דציבור שגזרו תעניות ואירעו בהן ראש חודש או

פורים, ולא העלו על דעתם, מפסיקין אותו יום ואין מתענין, דעכשיו ציבור הוי כיחיד לענין תענית, וצריכין לפרוע אותו יום שמפסיקין. ע"כ. וכתב הב"י שהם סוברים דאין תענית ציבור בבבל הויא גם לענין שמפסיקין לר"ח חנוכה ופורים, אולם משאר הפוסקים שלא הזכירו כן מוכח שסוברים שאף בתענית ציבור בבבל אין מפסיקין, ומה שאמרו אין תענית ציבור בבבל אינו לגבי דבר זה אלא לגבי דברים אחרים.

להלכה כתב השו"ע [סימן תקע"ב ס"ב], "אין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים או בחנוכה ופורים או בחולו של מועד, ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד ופגע בהם יום אחד מאלו מתענין ומשלימין היום בתענית". עכ"ל. ולשונו בזה הוא קרוב מאד ללשון הרמב"ם [פ"א מהל' תעניות ה"ז].

המג"א [ס"ק ד'] פסק כדעת הפסקי תוספות, שהאידינא ציבור דינם כיחיד ומפסיקין בר"ח חנוכה ופורים, וכתב בשם הב"ח שכמדומה שכן נוהגין. אולם השער הציון [ס"ק ב'] כתב שמכל הפוסקים שהעתיקו דין זה להלכה מוכח שאין סוברים כן, וכן כתב המאמר מרדכי שאין לזוז מדברי השו"ע.

השערי תשובה [ס"ק ב'] כתב בשם תשובת גבורת אנשים, שאם לא עלה על דעתם שבהמשך הימים יפגע בהם אחד מאלו הימים, אף אם התחילו מפסיקין, והובא במשנ"ב [ס"ק ג'] בשם יש אומרים.

כתב המג"א [ס"ק ד'] בשם רש"י [תענית דף ט"ז ע"ב ד"ה ואם התחילו], דהטעם שמתענין ומשלימין בר"ח הוא, משום שאף שר"ח אקרי מועד, מכל מקום לא אקרי יום משתה ושמחה. וכתב השער הציון [ס"ק ד'] דלפי"ז קשה קצת על חול המועד שמתענה ומשלים, דהרי דמצות עשה דושמחת בחגך קאי גם על חול המועד, כדמוכח ברמב"ם [פ"ו מהל' יו"ט]. עוד כתב בשם הפמ"ג, דלפי מ"ש המג"א [סימן תק"ע] דהטעם שאם התחילו אין מפסיקין הוא משום שאיסור התענית בימים אלו הוא רק מדרבנן, מוכח שגם בחול המועד איסור התענית הוא רק מדרבנן.¹

סדר תעניות אלו האמור ברביעה ראשונה, אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד...

כתב הר"ן שהטעם בכל דברים אלו שמתענין ומתריעין מיד, ואף שאם לא ירדו גשמים מתחילה אין מתריעין מיד, הוא שדבר שאין לו מתון מתריעין מיד, ובגשם אם לא ירד בתחילה אפשר להמתין שירד אחרי כן, ויהיו פירות השנה כתיקנן, אבל דברים אלו הנזכרים במשנה, אין להם שהות, שאם לא ירד מיד יפסדו, שצמחים ששינו אם לא יתוקנו יופסדו לגמרי. וכן כשפסקו גשמים בין גשם לגשם מ' יום הצמחים נפסדים מהרה, ואף שהיא מכת בצורת שהיא קלה

ג וקשה ע"ז לכאורה דהרי יש מצות שמחה בחול המועד, וכמ"ש השער הציון מקודם.

כתב הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות ה"ה] "ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מניין אנשי המדינה לענין זה". וכתב המ"מ שלמד כן מהלשון "רגלי" דמשמע הגברים לבד מטף. והר"ן כתב שלמד כן מהלשון "עיר המוציאה", ופירש הב"ח בהגהותיו [אות ד'], שלשון המוציאה ממעט נשים זקנים וקטנים, שאינם רגילים לצאת החוצה אלא לישב בבתיהן. והב"י [סימן תקע"ו] כתב שלמד כן מהירושלמי [ה"ה] שאמר בחורים ולא זקנים, וכמו שממעט זקנים, כן יש למעט קטנים, וכן נשים שהן חלושות המזג.

על אלו מתריעין בכל מקום על השדפון ואל הירקון על הארבה ועל החסיל...

רש"י [ד"ה מתריעים] כתב שאם יראו באספמא מתריעין בבבל, בבבל מתריעין באספמא, והטעם הוא משום שהיא מכה מהלכת, ומתריעין עליה שלא תבוא עליהם.

וכתב הר"ן שמתריעין היינו מתעניין ומתריעין, וכן היא דעת רש"י והרמב"ן, וכתב הב"י [סימן תקע"ז] שכן היא דעת הטור. וכתב הר"ן שהראב"ד פירש שכל מקום ששנינו סתם מתריעין היינו מתריעין ולא מתעניין, וכן כאן, וכאן אתיא כר"ע שסובר דסביבותיה מתריעות ולא מתענות, ולרבנן מתענות ולא מתריעות, דבמכה מהלכת כל מקום הוי כסביבותיה.

הב"י תמה על הרמב"ם שלא הזכיר בשום מקום בהלכות תענית שמתריעין על שום מכה בכל מקום, וכתב שהרמב"ם אינו מפרש כפירוש רש"י והראשונים שיש להתענות בכל מקום, וטעמו משום שלשיטתם נמצא דדבר לא חשיב מכה מהלכת, שהרי לא נשנה בין הדברים שמתריעין עליהם בכל מקום, וזה לא מסתבר שהרי הדבר ידוע שאין בעולם מכה מהלכת ומתפשטת יותר מהדבר, ועוד קשה דאם נימא שאף במקום רחוק מתריעין, א"כ היינו צריכים להתענות לעולם, שהרי אין זמן בעולם שלא יהיה חרב באחד מהמקומות, וחרב היא מכה מהלכת, ולכן הרמב"ם פירש דמתריעין בכל מקום היינו בכל מקום סביבות המקום שבו נמצאת המכה, ואין זה דוקא במכות המוזכרות במשנה, אלא בכל המכות כן הוא, ומה שנתנה המשנה טעם מפני שהיא מכה מהלכת קאי על כל הצרות, שכשיש צרה בעיר אחת דרכה להתפשט לסביבותיה.^ה

וכתב הב"י שכן מוכח מדברי הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות א'-ב'] שכתב "אלו הן הצרות של צבור שמתעניין ומתריעין עליהם, על הצרת שונאי ישראל לישראל, ועל החרב, ועל הדבר, ועל

ד ונראה ליישב את דעת הראשונים, הסוברים שעל מכה מהלכת מתעניין בכל מקום, מקושיא זו, שא"כ לעולם יהיו מתעניין, על פי דברי הר"ן שיובאו להלן, הסובר שבכל מקום הוא רק בהפרכיא שלהן.

ה והא דאיתא במשנה "מתריעין בכל מקום" הוא אליבא דר"ע ולרבנן מתעניין בכל מקום.

ממכת רעב מתריעין מיד, כיון שאין הדבר סובל מתו. וכן כשירדו גשמים לצמחים ולא לאילן מתריעין עליהם בפרוס הפסח, כיון שבשעה זו מלבלבים האילנות, וכל שלא ירדו להם הגשמים הצריכים להם אין מוציאים ענפיהן כהוגן, אפילו אם ירדו להם גשמים לאחר מכן. וכן כשירדו לאילן ולא ירדו לצמחים, כיון שכבר ירד מטר ולא ירד כפי מה שצריך לזרעים, הדבר מראה שהרביעה הצריכה לזרעים תתאחר הרבה, או לא תבוא כלל. וכן כשכלו המים מהבורות דהיינו בפרוס החג, אין הדבר סובל מתון שיש חשש שימותו בצמא, ולכן בכל דברים אלו מתריעין מיד.

הטור [סימן תקע"ה] כתב על דברים אלו "מתריעין מיד, ומתעניין שני וחמישי ושני ונוהגין בהן כל חומר שבע האחרונות". עכ"ל. ומבואר שהטור פירש לשון מתריעין שהיא התרעה בשופר או בחצוצרות, כשבע תעניות אחרונות, וכן פירש הר"ן. וכתב שמה שאמרו מתריעין היינו מתעניין ומתריעין, ומה שאמרו מתריעין הוא משום שהתרועה היא יותר מהתענית [שהרי בתעניות הראשונות מתעניין ולא מתריעין], אולם הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות ה"טז] כתב במקום "מתריעין" הכתוב במשנה, "מתעניין וזועקין", וכתב הב"י שנראה שהוא מפרש דמתריעין היינו בפה ולא בשופר, ולא כז' תעניות אחרונות, וממילא מוכח שאין נוהגין בהן חומר שבע תעניות אחרונות, ודלא כהטור, ולפיכך כתב [שם פ"ג ה"א] שאין גוזרין תעניות כגון צום כיפור אלא בגלל המטר.

להלכה כתב השו"ע [סימן תקע"ה ס"ח] "... הרי אלו מתענים וזועקים עד שירדו גשמים". ומבואר שפסק כדעת הרמב"ם שאין מתריעין בהן בשופר, וכ"כ המג"א [ס"ק ח'] והמשנ"ב [ס"ק כ"ב].

דף י"ט

אותה העיר מתענה ומתרעת, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות..., וכן עיר שיש בה דבר או מפולת, אותה העיר מתענה ומתרעת, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות...

להלכה פסק הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות א'-ב'] כדעת ת"ק שאותה העיר מתענה ומתרעת, וסביבותיה מתענות ולא מתריעות. וכן פסק השו"ע [סימן תקע"ו ס"א].

והטעם שסביבותיה מתענות, כתב רש"י [ד"ה ה"ג אותה העיר] שהוא משום שאותה העיר שלא ירדו עליה גשמים, תלך לקנות תבואה באותה העיר הסמוכה לה, ויהיה בה רעב.

והר"ן כתב, שיש מפרשים שהטעם הוא כדי להשתתף בצרתם ולבקש רחמים עליהם. והוכיח כן ממה שסביבותיה מתענות גם גבי דבר ומפולת, ואף ששם לא שייך טעמו של רש"י.

איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה ג' מתים בג' ימים זה אחר זה, פחות מכאן אין זה דבר...

חיה רעה, ועל הארבה, ועל החסיל, ועל השדפון, ועל הירקון, ועל המפולת, ועל החלאים, ועל המזונות, ועל המטר. כל עיר שיש בה צרה מכל אלו, אותה העיר מתענה ומתרעת עד שתעבור הצרה, וכל סביבותיה מתענות ולא מתריעות אבל מבקשים עליהם רחמים, ובכל מקום אין צועקין ולא מתריעין בשבת כמו שאמרנו, חוץ מצרת המזונות שצועקין עליה אפילו בשבת, אבל אין מתריעין עליה בחצוצרות בשבת. עכ"ל. וממה שכתב הרמב"ם שסביבותיה מתענין, גם על הדברים שנזכרו במשנה שמתריעין בכל מקום, מוכח שפירש שכל מקום הוא לאו דוקא, אלא הוא סביבותיה.

ועל השדפון ועל הירקון...

כתב רש"י שדפון בתבואה, ירקון חולי, אולם מדברי הרמב"ם [פ"ה מהל' תעניות ה"א] מוכח שסובר ששניהם בתבואה.

וגזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון...

לקמן [כ"ב ע"א] איתא רבי עקיבא אומר על השדפון ועל הירקון בכל שהוא, וכתב שם רש"י [ד"ה שדפון וירקון] "כיון שנראה כל שהוא מתריעין, ומלא תנור דמתני' להתענות, אי נמי מעשה שהיה כך היה". אולם הרמב"ם [פ"ה מהל' תעניות ה"א] כתב "על השדפון ועל הירקון משיתחיל בתבואה, ואפילו לא התחיל אלא במקום קטן כמלוא פי תנור, גוזרין עליו תענית ומתריעין". ומוכח שסובר שבין להתענות ובין להתריע צריך שיראה כמלא פי תנור, ודלא כרש"י. וכתב המ"מ שהוא סובר דכל שהוא שאמרו היינו כמלא פי תנור, וקרי ליה כל שהוא לפי שהוא דבר מועט. ועל פרש"י השני הקשה המ"מ דאם מעשה שהיה כך היה למה שקלו וטרו בגמ' [כ"ב ע"ב] מהו מלא פי תנור, ועל פירושו הראשון לחלק בין תענית להתרעה, כתב שלא משמע כן, משום דמתריעין היינו מתענין ומתריעין.

על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפיה נכרים או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים, רבי יוסי אומר לעזרה ולא לצעקה...

רש"י פירש דמתריעין בשבת בעננו. ורבי יוסי סובר שאין מתריעין כי אם לעזרה, וביאר רש"י [לעיל דף י"ד ע"א] לעזרה צועקים לבני אדם שיבואו לעזורם ולהצילם אבל לא לצעקה שאין אנו בטוחים כל כך שתועיל תפילתנו לצעוק עליהם בשבת.

הטור [סימן תקע"ו] כתב "אבל על כל האחרים אין מתענין ולא מתריעין, לא בשבתות ויו"ט, חוץ מהעיר שהקיפיה אויבים או נהר וספינה המיטרפת בים, ואפילו על יחיד הנרדף מפני לסטים או רוח רעה, וצועקין ומתחננין בתפילות בשבת, אבל אין תוקעין, אלא א"כ תוקעין לקבץ העם לעזור לאחיהם להצילם, כ"כ הרמב"ם ז"ל. ורש"י פירש אפילו תפילה להתחנן ולצועק אין לעשות, אלא צועקים לבני אדם שיבואו לעזרתם, ומסתברא כדברי הרמב"ם. עכ"ל. וכתב הב"י

שנראה מהטור שהוא סובר דבין לרש"י ובין להרמב"ם, הלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו, אלא שפליגי בדעתו, דרש"י מפרש שלדעת רבי יוסי אין להתפלל כלל בשבת, ומה שאמר ולא לצעקה, בא לאפוקי שאין להתפלל בשבת. והרמב"ם מפרש שלכו"ע אפשר לצעוק בפה בשבת, וסובר שמחלוקתם הוא בלתקוע בשופר, שלדעת ת"ק מתריעין בשופר, ורבי יוסי פליג דלעזרה מתריעין בשופר, ולא לצעקה היינו תרועה לשם תפילה, אבל זעקה בפה לכו"ע שריא. וכתב הב"י דאין לומר שדעת הטור שגם הרמב"ם מפרש שמחלוקתם היא בלצועק בפה, אלא שפסק כת"ק שמתריעין והיינו בפה, דא"כ מניין לטור שרש"י והרמב"ם פליגי, הרי רש"י לא דיבר לענין הלכה, אלא פירש את דעת רבי יוסי, ושמא אף לדעתו הלכה כת"ק שזוקעין בפה, אלא ודאי שסובר שזה פשוט דהלכה כרבי יוסי דנימוקו עמו, ורש"י שפירש דלרבי יוסי אין מתריעין אפילו בפה, חולק על הרמב"ם שהתיר להתריע בפה.

אלא שהקשה הב"י שבגמ' [לעיל דף י"ד ע"א] מבואר להדיא דלכו"ע אין תוקעין בשופר, ופלוגתם הוא בעננו, ולרבי יוסי אף עננו אין לומר בשבת, ובע"כ דהרמב"ם שהתיר לצועק בשבת סובר כת"ק, וכן כתב המ"מ [פ"ב מהל' שבת ה"ד], וכן כתב הרמב"ם בפה"מ [כאן] דאין הלכה כרבי יוסי, ולפי"ז אין הכרח שיש מחלוקת בין רש"י לרמב"ם, דאף לרש"י אפשר שהלכה כת"ק, וצועקין בתפילה בשבת, ודלא כהטור.

להלכה פסק השו"ע [סימן תקע"ו סי"ג] כדעת הרמב"ם, שפסק כת"ק ומותר לצעוק על אלו הדברים בשבת, אבל אין תוקעין בשופרות.

על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפיה נכרים או נהר ועל ספינה המיטרפת בים...

ובגמ' להלן [כ"ב ע"ב] איתא דאפילו ביחיד שנרדף מפני גוים או לסטים או רוח רעה מתריעין בשבת, וכן פסק הטור [סימן תקע"ו].

והרמב"ם [פ"א מהל' תעניות ה"ו] כתב "אין גוזרין תענית על הצבור לא בשבתות ולא בימים טובים, וכן אין תוקעין בהן לא בשופר ולא בחצוצרות, ולא זועקים ומתחננים בהם בתפלה, אלא אם כן היתה עיר שהקיפיה גוים או נהר או ספינה המיטרפת בים, אפילו יחיד הנרדף מפני גוים מפני ליסטים ומפני רוח רעה, מתענין עליהם בשבת, וצועקין ומתחננים עליהם בתפלה, אבל אין תוקעין, אלא אם כן תקעו לקבץ את העם לעזור אותם ולהצילם". עכ"ל. ומבואר ברמב"ם שעל דברים אלו מלבד מה שצועקין בשבת גם מתענין, וכתב המ"מ שלמד כן מדאמר' בגמ' [דף י"ד ע"א] דמתריעין אינו בשופר, דשופר בשבת מי איכא, אלא בעננו. והרמב"ם מפרש, דעננו הוא תפלת תענית, ומזה למד שמתענין בשבת. וכתב המ"מ שלא ראה לאחד מהמפרשים שפירש כן, והרבה מפרשים פירשו דעננו הנזכר בגמ' אינו תפלת תענית, אלא תפלת מי שענה וכו', ויתירה מזו יש מפרשים [עיין במה שנכתוב בזה

להלן דף כ"ב ע"ב שכן הוא דעת הר"ן, שאפילו בחול אין גוזרין על דברים אלו תענית, שהרי אמרו בגמ' [דף כ"ב ע"ב] על דברים אלו שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתענית, ומשמע שאין גוזרין על הצבור, ולפי הרמב"ם בהכרח יש לפרש דברי הגמ' שיחיד מסגף עצמו בתעניות רצופין, משא"כ צבור שאינם מתענין רק על הסדר ונשאר בצ"ע.

והטור [סימן תקע"ו] אף שהביא דברי הרמב"ם, השמיט מה שכתב שמתענין בשבת, וכתב הב"י שאולי בנוסחתו לא היה כתוב, וכן הוא ישר, שהרי הרמב"ם בהל' שבת [פ"ב הכ"ד ופ"ל ה"ב] כתב שזועקין ומתחננין על אלו בשבת, ולא כתב שמתענין.

ולהלכה השו"ע [סימן תקע"ו סי"ג] השמיט הא דמתענין בשבת, ומשמע דנקיט להלכה שאין מתענין בשבת, וכמ"ש בב"י שכן הוא ישר.

קודם חצות לא ישרימו לאחר חצות ישרימו...

עיין במה שנתבאר בזה באורך לעיל [דף י' ע"ב ד"ה תנו רבנן מי שהיה מתענה].

ובאו בין הערביים וקראו הלל הגדול...

כתב השו"ע [סימן תקע"ה סי"א] "... ואם התחילו לירד אחר חצות, ישרימו אותו היום, ואם התחילו לירד קודם חצות לא ישרימו, אלא יאכלו וישתו ויעשו יום טוב, ולערב יתקבצו ויאמרו הלל הגדול". עכ"ל. וכתב המשנ"ב [ס"ק כ"ו] דהטעם שאם עבר חצות משלימים הוא, משום שכבר עבר היום בקדושה, ואף שמשלימין אין אומרים ענו במנחה, ולא תחנונים אחרים, וגם הלל היה ראוי לומר, אלא שאין אומרים אותו בכרס רעבה, דמתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר, נאה להאמר על השבע, ויש אומרים דכיון שנענו באותו היום אומרים הלל הגדול.

ואם התחילו לירד קודם חצות אין משלימין, וכתב המשנ"ב [ס"ק כ"ז] דמשמע מלשון זו שאף אם לא נגמר שיעור הגשמים קודם חצות, כיון שהתחילו לירד קודם חצות ולא הפסיקו בחצות אין משלימין.

ואם ירד קודם חצות, אוכלים ושותים ואומרים הלל הגדול, וכתב המשנ"ב [ס"ק כ"ט] דהטעם הוא שאין אומרים הלל הגדול אלא על נפש שבעה וכרס מלאה, ודוקא בזה שהוא אחר התפילה, אבל קודם התפילה שרי, ולכן אומרים הלל הגדול בפסוקי דזמרה בשחרית בשבת אף שהוא לא על כרס מלאה. ובמקום שמצוי שכרות, אומרים הלל הגדול ואח"כ אוכלין ושותין. וה"ה אם ירד קודם חצות, ורצו רוב הציבור

ו ומשמע מלשונו דאם ירדו מעט קודם חצות והפסיקו בחצות וחזרו וירדו הרבה משלימין, דמה שירד אחרי חצות הוא ירידה חדשה ולא הוא המשך למה שירד מקודם. וצריך להגדיר מה הוי הפסק.

להשלים, דנתבאר לעיל [סימן תקס"ט ס"א] דמשלימין, שיאמרו הלל הגדול קודם אכילה, שהרי משלימין.

כתב הרי"ף [דף ט' ע"א], דהלל הגדול הוא מהודו עד על נהרות בבל, וחותרמין מודים אנחנו לך ה' אלוקינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ברחמך וכו', וכמו ברכת הגשמים.

הקשה הר"ן, דהרי לעיל [דף ו' ע"ב] איתא דמברכין על הגשמים ואילו פינו וכו', ולא אומרים הלל הגדול, ותירץ בשם הראב"ד דמשיצא חתן לקראת כלה אומרים ואילו פינו וכו', ובין הערבים אומרים הלל הגדול. עוד תירץ הר"ן, דכשירדו גשמים בלא תענית, אומרים ואילו פינו וכו', וכשירדו ע"י תענית אומרים הלל הגדול, ואז אין יחידים צריכים לברך ואילו פינו וכו'. והובא בב"י [סוף סימן תקע"ה].

וכתב המשנ"ב [ס"ק ל'], דהלל הגדול הוא כ"ו כי לעולם חסדו, וחותרמין מודים אנחנו לך על כל טיפה וכו', ושוב אין היחיד צריך לברך, ויש להתחיל קודם הודו שיר המעלות הנה ברכו וגו' העומדים בבית ה' בלילות, ואומר מעלה נשיאים מקצה הארץ וגו'.

על כולם אין מתענין אלא בהפרכיאל שלהם...

רש"י כתב באותו מלכות שכלו שם מי בורות שיחין ומעורות. וכתב הב"י [סימן תקע"ה ס"ח] שלפי דבריו צריך לומר דהא דתנן דסביבותיה מתענות, הוא דוקא כשלא ירדו גשמים כלל, אבל אם ירדו גשמים לצמחים או לאילן, אין סביבותיה מתענות.

והר"ן פירש, דמתענות ולא מתריעות קאי על מכה מהלכת, שאע"פ שאמרו שמתענין בכל מקום, זהו דוקא בהפרכיאל שלה, לפי שאפילו במהלכת אין לחוש על יותר מכאן, וכן מבואר בתוספתא [פ"ב ה"י], שאם היה בסוריא אין מתענין בא"י, ואם היה בא"י אין מתענין בסוריא. אולם כל ארץ ישראל נחשבת כהפרכיאל שלה, ואף שלגבי חזקה שנינו דשלש ארצות לחזקה, ואף מקומות שכבשום עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל נחשב כא"י, שהרי גזרו תענית על שנראה כמלא פי תנור שדפון באשקלון, ואשקלון כבשוהו עולי מצרים ולא החזיקו בו עולי בבל.

אמר רב נחמן דוקא נשתנו אבל יבשו לא, פשיטא נשתנו תנן, לא צריכא דאקון, מהו דתימא אקנתא מילתא היא קמשמע לן...

כתב רש"י בפירושא קמא, "שעלו בקנה שנתקנו לאחר שנתייבשו, מהו דתימא אקנתא מילתא היא, דהואיל ונתקנו מעט אם יתפלל מועיל להם, קמ"ל ר"נ דאקנא לאו מילתא". עוד כתב רש"י לפרש "לא" אבל יבשו לא, דממילא חוזרין, לא צריכא דאקון שעלו בקנה, מהו דתימא אקנתא מילתא היא, דכיון שעלו בקנה ועדיין לא בשלו כל צרכן ודאי אי לא מתריעין תו לא גדלי, קמ"ל דלאו מילתא היא, דאע"ג דאקון אכתי גדלי טפי". והטור [סימן תקע"ה] פירש כפירוש הראשון

שכתב "אבל יבשו לגמרי אין מתענין שאין בהן עוד תקנה". והמגיד משנה [פ"ב מהל' תעניות ה"ז] כתב שהרמב"ם והראב"ד מפרשים כפירוש הראשון של רש"י, והוא עיקר.

וכתב הר"ן, דמה שאמרו יבשו לא, אין פירושו שאין מתענין כלל, אלא שכיון שצריכים זריעה מתחילה ה"ל כאילו לא ירדו גשמים כלל, ומתענין כפי הסדר השנוי באופן שלא ירדו גשמים כלל, וכל זה כשיש להם שהות, אבל אם אין להם שהות לגזור י"ג תעניות על הסדר מתריעין מיד. וכתב הב"י שדברי טעם הם.

ומלשון הב"י נראה, שגם הרמב"ם והטור מודים בזה, שמתענין כפי הסדר הרגיל, ואף שהטור כתב "אבל יבשו לגמרי אין מתענין שאין בהם עוד תקנה", אין כונתו שאין מתענין כלל, אלא שאין מתענין מיד, אבל מתענין כפי הסדר השנוי כשלא ירדו גשמים כלל. וכיו"ב הוא מפרש ג"כ בדברי הרמב"ם.^ח

אסכרה בזמן שיש עמה מיתה מתריעין עליה, בזמן שאין עמה מיתה אין מתריעין עליה...

הקשה הב"י [סימן תקע"ו], למה לא חילקו באסכרה בין אם מתו שלשה מתים בשלשה ימים בעיר שמוציאה חמש מאות רגלי, למתו ביום אחד או בארבעה ימים, כשם שחילקו בדבר, וכתב דאפשר דשאני דבר שהוא שינוי אויר הממית בלי שהיית זמן בחולי, ואם לא מתו שלשה מתים בשלשה ימים בעיר המוציאה חמש מאות רגלי אינו דבר קבוע אלא אקראי בעלמא, ואינו עשוי להתעכב, ולפיכך אין מתענין עליה, משא"כ באסכרה שהוא חולי עם שהיית זמן אין תנאי זה.

דף כ'

תנו רבנן מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות...

הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות ה"ב] כתב "וכן על הרעש ועל הרוחות שהן מפילין את הבנין והורגין, מתענין ומתריעין עליהן". ע"כ. והביאו הטור [סימן תקע"ו]. וכתב המ"מ שזה נכלל במפולת שהזכירו חכמים.

דף כ"א

איכא מותני בחזירי, גזר תעניתא... שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי...

זו נראה שהר"ן הולך לשיטתו, שסובר שהטעם בכל הדברים שמתריעין עליהם מיד, הוא לפי שאין להם שהות, ולכן גם כאן אם אין שהות, אף שהוא רק מניעת גשם, מתענין מיד. ח והדבר מוכרח שהרי בשו"ע [ס"ח] כתב "מתענים וזועקים עד שירדו גשמים או עד שיבשו הצמחים". והוא כלשון הרמב"ם, ואף שבב"י העתיק דברי הר"ן וכתב שהם דברי טעם, ובהכרח שסובר שגם הרמב"ם לא פליג ע"ז ודוק.

כתב הר"ן, שיש שלמדו מכאן שגוזרין תענית אם יש בגויים דבר, דהוא כל שכן מחזירים, ואחרים חולקים ואומרים דגוים וישראל מפני שהן שתי אומות, אין עונשן שוה, והם גידונים לפי מעשיהם, מה שאין כן בחזירים, ויש לזה סמך, מהא דאיתא בשבת [דף כ"ב ע"א] שטנא בתרי אומי לא שליט. ודעת התוס' [ד"ה אמרו] כדעה ראשונה, שאם יש דבר על עכו"ם גוזרים תענית אף בישראל.

הב"י [סימן תקע"ו] תמה, למה לא הזכירו הפוסקים דין זה, דהא משמע בגמ' דליכא מאן דפליג על רב יהודה בזה, וכן הלכתא.

ובשו"ע [סימן תקע"ו ס"ג] הביא דין זה וז"ל "ואם היה דבר בחזירים, מתענין מפני שמעיהם דומים לשל בני אדם, וכל שכן אם היה דבר בעכו"ם ולא בישראל שמתענים". עכ"ל. וזהו כדעת התוספות.^ט

דף כ"ב

תנו רבנן אחד עיר שהקיפוה נכרים או נהר, ואחד ספינה המיטרפת בים, ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין ומפני רוח רעה, על כולן יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית...

כתב הר"ן שהטעם בכל אלו שמתריעין עליהן אפילו בשבת, הוא משום שיש בהם סכנת היום, ולפי"ז יש ללמוד על כל חולי שיש בו סכנת היום דמתריעין עליו בשבת, ואפשר שעל זה סמכו בהרבה מקומות שמתפללים על החולים בשבת, וזהו דוקא כשיש בו סכנת היום.

ועל כולן אין יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית, רבי יוסי אומר אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו...

כתב הר"ן [דף ח' ע"א בדפי הרי"ף] דלכו"ע אין גוזרין תעניות על הצבור בדברים אלו, והמחלוקת היא אם יחיד רשאי לסגף עצמו עליהם או לא, והקשה אמאי לא גוזרין תענית, על האנשים הנמצאים בצרה, ועל סביבותיה.

וכתב לתרץ בשם הרמב"ן, שכאשר האנשים שנמצאים בצרה מתענין ומתריעין, סביבותיה מתענות ולא מתריעות, אבל כאן שהאנשים הנמצאים בצרה אין מתענין מפני בהלתן ותוקף צרתן, אין סביבותיהן מתענין, והר"ן כתב עליו דאינו מחזור.

ט ואגב אורחין שמעינן מכאן, שאף דין שלא הביאוהו הפוסקים הראשונים והרמב"ם, ואין הסבר למה לא הביאוהו כדין זה, לא אמרינן בהכרח דמדלא הביאוהו לא ס"ל הכי, ולכן השו"ע פסק דין זה.

י ונראה דטעמו של הרמב"ן הוא, משום שהמצוה להתענות במקומות שסביבות אותו המקום הוא להשתתף בתעניתם, ואם אין אינם מתענים אין מקום לגזור תענית על סביבותיה,

משום שלא היו צריכים למעשה ידיהן, והיו יכולים להתענות ולסגף עצמם.

ולענין הלכה כתב הר"ן דאפשר שקיי"ל הלכה כרבי יוסי, שאין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית משום שבגמ' אמרו אמר רב יהודה אמר רב מ"ט דרבי יוסי.

והנה לפי פירוש הר"ן נמצא שעל עיר שהקיפוה נכרים וכו' אין מתענין אפילו ביום חול, אולם מדברי הרמב"ם [פ"א מהל' תעניות ה"ו] שהובא לעיל [דף י"ט ע"א] מוכח שסובר שמתענין על אלו הדברים ויש אומרים דאפילו בשבת עיי"ש. ובהכרח שהוא מפרש את סוגיין בפירוש אחר וכתב המ"מ [שם] שלפי הרמב"ם בהכרח יש לפרש דברי הגמ' שיחיד מסגף עצמו בתעניות רצופין, משא"כ צבור שאינם מתענין רק על הסדר ונשאר בצ"ע.

ובגולה מתריעין עליהן...

כתב הרמב"ם [פ"ב מהל' תעניות ה"ו] וז"ל "על המטר כיצד, הרי שרבו עליהן גשמים עד שיצרו להן הרי אלו מתפללין עליהן, שאין להן צרה יתירה מזו, שהבתים נופלין ונמצאו בתיהן קבריהן, ובארץ ישראל אין מתפללין על רוב הגשמים מפני שהיא ארץ הרים ובתיהם בנויים באבנים, ורוב הגשמים טובה להן, ואין מתענין להעביר הטובה. עכ"ל. וכן כתב השו"ע [סימן תקע"ו י"א], וסיים "ועכשיו בצפת מצויים מפולת בתים מפני הגשמים, ומתפללים עליהם". עכ"ל.

והר"ן תירץ, שכל הדברים השנויים שמתריעין עליהן זה התרעת שני חמישי ושני, ולא רצופין, ולכן קבעו חכמים שמתענין תעניות אלו רק בסכנה שאינה בת יומא, שיש בה שיהוי להתענות שני חמישי ושני, אבל בסכנה שהיא בת יומא, כעיר שהקיפוה עכו"ם וספינה המיטרפת בים, ויחיד הנרדף מפני העכו"ם, א"א לגזור תעניות שאינם רצופות, לפי שסכנתן היא בכל יום, והצלתן צריכה להיות נחפזת מאד, ולגזור תענית על הציבור בכל יום אי אפשר, שאין מטריחין על הציבור יותר מדאי, ולכן לא גזרו עליהם תענית כלל, רק בקשת רחמים בכל יום ואפילו בשבת, עד שיצאו מכלל סכנה.

ובזה ביאר את המחלוקת אם יחיד רשאי לסגף עצמו בתענית, שלדעת רבי יוסי אין היחיד רשאי לסגף עצמו בתענית, שבודאי גם רבי יוסי מודה בשאר תעניות שאינם רצופות, שהיחיד רשאי לסגף עצמו בתענית [ואמוראי דפליגי לעיל דף י"א אם נקרא חוטא או קודש פליגי בתעניות מופסקות שאין בהם חשש שמא יצטרך לבריות], ורק בתעניות רצופות פליגי, וטעמו משום שבזה חשש שמא יצטרך לבריות מחמת שלא יוכל לעשות מלאכה.

וכתב עוד הר"ן דמר בריה דרבינא שהיה מתענה כל השנה, וריש לקיש דצם תלת מאה צומין, לא חששו לדברי רבי יוסי,

אולם הר"ן ס"ל דהמצוה היא כדי להשתתף בצערם [וכמ"ש הר"ן הובאו דבריו לעיל י"ט ע"א], וא"כ מה אכפ"ל אם הם מתענים או לא, סו"ס מי שבידו להתענות צריך להתענות להשתתף בצערם.